

Hangulatjelentés a piramis aljáról

Kis János pártelnökként való ősi visszavonulása csupán egy jéghegy csúcsa — szalagcímekbe illő látványos jelzése egy olyan tendenciának, ami a „pártpiramis” alsóbb szintjein már jóval régebben elkezdődött, s azoknak, akik belülről — és önámítások nélkül — figyelték az SZDSZ „belső ügyeit” és a benne zajló elmozdulásokat-változásokat, már messze a mostani hírt megelőzőleg várható volt.

A hajdani hivatalos frazeológia szerinti „maroknyi ellenes-ellenzéki értelmiségi csoportcska” több tízezres párttá, valóságos politikai erővé és tényezővé vált; „veterán” egykori illegális ellenzéki személyiségei ezzel személyileg is választási kényszerhelyzetbe kerültek. Még az SZDSZ-szel szemben állók által sem vitatott tény, hogy az egykori demokratikus ellenzék szellemi arculatát meghatározó személyiségek jobbra olyan emberek, akik országosan, sőt, némely esetben nemzetközileg is elismert művelői egy-egy tudományterületnek; meggyőződésemből, erkölcsi elkötelezettségéből alkalomszerűen politikai kérdésekben is véleményt nyilvánítottak — 1989 előtt azonban álmukban sem gondoltak arra, hogy valaha is „profi politikusok” legyenek. A politika volt a „hobbijuk” — élethivatásuknak viszont a tudományt (a gazdaságtörténetet, a gazdaságelméletet, a filozófiát, az esztétikát, a történettudományt, a jogászkodást stb.) tekintették. Dönteniük akkor kellett, amikor a Szabad Kezdeményezések Hálózatának, majd ennek szakadása és az SZDSZ párttá szerveződése alkalmával egy immár politikai pártnak a vezetését választották.

Az „elit” és a „perememberek”

Ez hónapokkal megelőzte ugyan az első szabad választásokat, ám sokan a „rég” ellenzékiek közül már akkor sejtették: még az is sorsfordító változást hozhat, ha engedik magukat bevásárolni a mintegy hatvantageg választmányba, a szűkebb vezetőségről nem is beszélve. Közülük sokan már ekkor bejelentették, hogy a formális szervezeti köztötségeket alig jelentő választmányi tagságot sem vállalják, az ügyvivőiségről nem is szólván. A személyes indítékok meglehetősen nyilvánvalók voltak: a későbbi SZDSZ legtekintélyesebb, legközkedveltebb személyiségei épp azok voltak, akikben „profi” politikai-hatalmi aspirációk nem éltek, tehetségükhöz, személyi vonzalmukhoz sokkal közelebb állt ezeknél korábbi tudományos, írói, művészi, orvosi, mérnöki stb. munkásságuk kiteljesítése. A „rég gárda” vezető személyiségeinek vonakodása a pártban viselendő tisztségekkel járó köztötségektől szívóhatást gyakorolt azokra, akik korábban a jobbik esetben csak nyomkövetők voltak, a rosszabbikban a már kockázatmentes csatlakozással az SZDSZ-ben látták a politikai érvényesülés lehetőségét.

A szervezet országossá terebélyesedésével, a szétszórt helyi csoportok szerveződésével, a különböző területekre való szakosodás kényszerével egyre több olyan emberre volt szükség, akik nem történelemből-cselelet-morális megfontolásokból váltak az SZDSZ tagjaivá, hanem mert az SZDSZ vezetése személyi adottságaik, helyi közmegebecsülésük, szakigazgatási hozzáértésük stb. alapján alkalmasnak találta őket a „napi ügyek” intézésére. Az „ellenzéki elitnek” tudomásul kellett vennie, hogy fanyalgás nélkül kell fogadnia olyan emberek közreműködését is, akikről az eredeti eszmék esetleg távol állnak, és akik legföljebb broszúra- és szlogenszintre lefordítva voltak képesek őket jól-rosszul elsajátítani. Még azt a békát is le kell nyelnie, hogy „ellenzéki karrieristák” csapódnak hozzá. És némelyek esetében az idővel kialakult politikusi becsvágy szükségeszrűen vezetett el oda, hogy a „veteránok” elitje eleinte egyes konkrét kérdésekben, később általában konfliktusokba került az újak parthoz csatlakozótté szakember-elítjével. Még kiélezettebben jelentkezett ez akkor, amikor számos

önkormányzati testületben az SZDSZ „új emberei” valós hatalmi tényezőkké váltak. (Egy előadásában, kevéssel a parlamenti frakció éléről való távozása után, Tölgyessy Péter saját lemondatását egyértelműen úgy jellemezte, mint a Kis János—Pető Iván—Magyar Bálint képviselte „veteránok” akcióját a hozzá hasonló „új jövevények” visszaszorítására.)

Az SZDSZ-en belül egy másik, szintén szociológiaiaink nevezhető fejemény az „apparatszikok” politikai szerepének megnövekedése. Itt is roppant egyszerű, hovatovább a közhelyességig általános pártion belüli eltolódásról van szó. Azok az egykori „perememberek”, akik annak idején jobbra a „szabadelvűségről”, a „liberális demokráciáról” legfőképp néhány közhelyet tudva, és cseppet sem elhanyagolható mértékben boldogulási-egzisztenciális megfontolásokból csatlakoztak az SZDSZ-hez, funkciójuk pedig eleinte arra korlátozódott, hogy gondoskodjanak a szervezet napi működtetéséhez nélkülözhetetlen adminisztratív-szervezési feladatok ellátásáról, állandó jelenlétükből, naprakész jólétszükségükből, „tűzközelségükből” adódóan a perifériákról mindinkább centrumhelyzetbe, a helyi csoportokon belül pedig a régi „magot” alkotó „elithez” képest többségbe kerültek.

A színvonalcsökkenés

A következmény? A csoportösszejövetelek intellektuális színvonalának kedvszegő visszaesése, a valóban közös gondolkodásra készítő és arra érdemes rendezvények megrikkulása, az igazán jelentős és eredeti SZDSZ-es „szellemi elit” előadásai iránt az egy évvel ezelőttihez képest nagyfokú közöny — és ugyanakkor véget nem érő csoportbelügi purparlék ötdosztályú helyi adminisztratív és személyi kérdésekről. Jellemző, bár nem tudom, mennyire általánosítható tünet, hogy az SZDSZ „liberális klubjának” összejövetelein egy-másfél éve még magatól értetődött: az egybejövültek 40-50 százaléka ismeri Konrád György legújabb esszéit, tisztában van Pető Iván vagy Bauer Tamás „prepolitikus” tudományos kutatásainak alapvonalával, Tamás Gáspár Miklós és Eörsi István „baloldaliságról” vallott álláspontjával, hogy a szünet közben telepokolja aktatáskáját a Beszélő, a Holmi, a Hány stb. helyszínen árusított friss számaival — legutóbb viszont mindössze ketten akadtak, akik olvasták a sajtóban különben ritkán megnyilatkozó Kis János egész kolumnás cikkét az SZDSZ-ről. Csoda-e, ha e változások következtében azok, akik annak idején tízezer-néhányan egy magánlakáson a helyi szervezetet, országosan is az elsők egyikeként, megalakították, annak vezetői között ma már elvétve sem lehetők föl, rendezvényein alig-alig jelennek meg?

Az „apparatszikok” politikai szerepe növekedésének jele bizonyos „populista” hangok és tendenciák fölerősödése is. Az eszédeszesek fölháborodva kérnek ki, ha valaki azt mondaná, hogy szívesen látnák, ha a kongresszus a párt élére valamiféle „szabadelvű” Torgyánt, Csurkát vagy Kónyát állítana. Mégis, egyre többször találkozni az SZDSZ „köztagjainak” és közép szintű helyi vezetőinek a körében olyan véleményekkel, hogy a liberális ellenzék azért nem tud igazán átütő eredménnyel szerepelni a magyar politikai életben, mert vezető személyiségei túllontul „emelkedettek”, „fynynyásak”, „entellektüelek” ahhoz, hogy úgy magukkal tudják sodorni a tagságot és potenciális választóikat, ahogy az említett népevezérek a magukéit. „Ígérni kell mindenkinek azt, amire a legjobban vágyik, még ha tudjuk is, hogy nem teljesíthető; másképpen tömegesen nem fogunk soha híveket szerezni” — hangzott el két hete egy szenvedélyes hangú fölszólalásban. „A tömeg nem rezignált igazmondókra, hanem lelkesítő néptribunokra vágyik” — nagyjából ebben sommázható számos belső bírálat a vezetéssel szemben.

De nemcsak a pártvezetéssel szembeni kritika fogalmazódott meg személyekre is konkrétizálva, hanem az alternatíva is — és ebben a tekintetben az első újságírói találgatások történetesen egybeestek a pártgyűléseken már jó ideje hallható nyilvános találgatásokkal: egyre többen vannak tapasztalataim szerint az SZDSZ tagjai között, akik a „homo novus” Tölgyessy Péterben vélik fölfeledni azokat a személyi adottságokat, amelyek révén az SZDSZ túllendülhetne mostani belső válságérzetén. Fiatal, lendületes szónok, pengeelméjű és vilálmgyors reagálásokra képes debatter, akibe — ha a szűkség úgy hozza —, egy Torgyán vagy egy Kónya sem tudja befojtani a szót; nyoma sincs benne Pető ironikus rezignáltságának, Kis elvont és szenttelen racionalitásának, stb. etc. Nem is szólván arról, hogy — miként ezt még Tölgyessy legkeményebb pártion belüli riválisai is elismerik, elvégre épp emiatt emelték be annak idején maguk közé — szakmai fölkészültsége is vitán felül áll. Ráadásul rendelkezik egy olyan tulajdonsággal is, amit Kis Jánosra még a legelvakultabb ellenfelei sem foghattak rá soha: azzal, hogy külső szakértőből az SZDSZ legfelsőbb vezetésének tagja, majd idővel parlamenti frakciójának a vezetője lett, az egykori szobatudósából nemcsak egy verbéli politikus-egyniség bújít elő, hanem eledig ő lett az egyetlen olyan jelentős vezető pártjában, akiből a politikussá válás esélye valódi politikusi becsvágyakat hívott életre. Az egyetlen, akinek esetében a tagság zöme nem érzékeli, hogy nemcsak botcsinálta módon visel funkciót, s hogy „visszavonultsága” a frakció éléről való eltávolítása után nem visszamenekülés a tudományhoz, hanem egy politikusi „come back” megfontolt előkészítése.

A demagógia veszélye

Tölgyessy esélyei nagyok — noha, úgy hiszem, nem annyira, mint ezt ő gondolja. És ez önmagában nem volna baj, még ha — nem tagadom — ahhoz a kisebbséghez tartozom, amelyek az SZDSZ-en belül szívesebben látta az élen a rezignált-ironikus tündököket, mint a belső kételyeket a nyilvánosság elől gondosan elpalástoló, magabiztos debattereket. Gondjaim amiatt vannak, mert olyan motívumok voltak előtérbe Tölgyessy potenciális pártelnöki szerepének találgatását, amelyek lényegük szerint idegenek attól, ami az SZDSZ-t azzá tette, ami fogantatásának pillanatában volt. S e motívumok miatt reális veszélynek tartom, hogy az SZDSZ az olcsó és gyors választási sikerek utáni hajszában belső tartását veszti, erkölcsi és szellemi nivóját tekintve mindközönségesen lezüllik az elvtelen demagógok színvonalára, amiből csak a rivális pártok, meg legföljebb a Hócipő munkatársai húznak némi szívderítő hasznót.

Könczöl Csaba

1991. október 9-én, a Népszabadságban az MDF országgyűlési képviselőcsoportjának sajtóirodája véleményt mond a két nappal előbb megjelent közvélemény-kutatási eredményeinkről. A sajtóiroda kételyét fejezi ki, hogy egyáltalán történt-e közvélemény-kutatás, esetleg az egészset a lap, vagy a közreadó Szonda-Ipsos találta-e ki.

Alig egy hete jelent meg szintén a Népszabadságban annak a vizsgálatnak az eredménye, melyet szintén az MDF országgyűlési képviselőcsoportjának kérésére a TÁRKI végzett el. Ennek előzménye az a kétely a politikusok népszerűségi listájával kapcsolatban, miszerint mintánk nem reprezentatív, az adatfelvétellel valami nincs rendjén. Abban a reményben adtunk át minden kutatási dokumentációt, hogy ez segít eloszlatni a sértettségbe és sértegetésbe átsapkonyt gyanakvást. Biztosak voltunk abban, hogy bármilyen „átvilágítást” kibír az ál-